

Οικογένεια, Πολυπολιτισμικότητα, και Μετανεωτερικότητα (Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος, Καθηγ. της Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού τής Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ)

Categories : [ΚΟΙΝΩΝΙΑ](#)

Date : 21 Φεβρουαρίου, 2022

Εισαγωγή

Ζούμε στὸν κόσμον τῶν ραγδαίων ἀλλαγῶν. Στὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικοπολιτικῆς θεωρίας ἀλλὰ καὶ τῆς θεσμικῆς συγκροτημένης πραγματικότητας ἀναπτύσσονται δυνάμεις ἀντιπαραδοσιακότητας, ἀτομικότητας καὶ ριζοσπαστικότητας. Ἡ παγκοσμιοποίηση ἐπεδίωξε καὶ ἐπιδιώκει τὴν ὁμογενοποίηση, προκάλεσε ὅμως ἀντίρροπες δυνάμεις ἐθνοκεντρικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζηλωτισμοῦ, οἱ ὁποῖες συγκρούονται μὲ τὴ διαρκῶς ἀμφισβητούμενη πολυπολιτισμικότητα καὶ τὴ χειραφετημένη «πολυαρχία ἀξιών» τῆς μετανεωτερικότητας καὶ τοῦ μεταμοντερνισμοῦ.

Ὁ μεταμοντερνισμὸς ἀρνεῖται τὶς λεγόμενες «μεγάλες ἀφηγήσεις». Ἀρνεῖται δηλαδὴ τὶς «ἀύθεντίες» τῆς ιστορικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραδόσεως τοῦ παρελθόντος, διότι προκαθορίζουν ἀρχές καὶ θεσμικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο περιορίζει τὴν ἐλευθερία του, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἐκλαμβάνεται πρῶτιστα ὡς καθῆκον καὶ ἔπειτα ὡς δικαίωμα.

Ἡ μετανεωτερικὴ «κοινωνία τοῦ ρίσκου» ὅμως ἐκλαμβάνει τὴν ἐλευθερία ἀντίστροφα: ὡς δικαίωμα κυρίως παρὰ ὡς καθῆκον, ὅπου καταρρίπτονται στερεότυπα ἠθικὰ καὶ πρότυπα πολιτισμικά. Ἡ συντελούμενη ἀπονομιμοποίηση ὀδηγεῖ στὸν λεγόμενο «ἀναστοχασμὸ», σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἄτομο θέτει τὴν πολιτιστικὴ του ταυτότητα ὑπὸ κριτικὴ αἴρεση, ἀρνούμενο νὰ ἐνσωματωθεῖ σὲ παλαιὰ θεσμικὰ πλαίσια καὶ συναινετικὰ παρελθοντικὰ πρότυπα κοινωνικοποιημένης συμπεριφορᾶς. Ὁ «προσωπικὸς ναρκισσισμὸς» λαμβάνει τὴ θέση τοῦ «συλλογικοῦ ιδεώδους», ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιδιώκεται ἕνας θεόσδοτος σκοπὸς ζωῆς, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἔχει ἀφεθεῖ στὴ διάκριση τοῦ καθενὸς καὶ στὴν ἀπολυτότητα τοῦ ἀτομικοῦ του «ἐγῶ». Τὸ ἄτομο τίθεται πάνω ἀπὸ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν κοινωνία, ἀκριβῶς διότι ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξὴ κανόνων μὲ καθολικὴ ἰσχὺ.

Οἱ ἔννοιες τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν δὲν εἶναι ἀποκύημα

θηρσκευτικής ή ήθικης διαπαιδαγώγησης, αλλά αποτέλεσμα συνασπισμού ατομικών συμφερόντων και έτερογονίας στόχων και σκοπών. Μὲ τις προϋποθέσεις αυτές μάλιστα ὁ μεταμοντερνισμὸς στρέφεται ἀποφασιστικὰ ὄχι στὶς ἀνθρωπιστικὲς προϋποθέσεις ἀλλὰ στὶς τεχνοκρατικὲς ἐξειδικεύσεις καὶ στὶς ἐμπορευματικὲς δεσμεύσεις. Ἡ γνώση καθίσταται πλέον «ἐμπορεύσιμο ὑλικό», καθ' ὅσον τὰ πανεπιστήμια καλοῦνται νὰ δημιουργοῦν ἐπαγγελματικὲς-τεχνοκρατικὲς ἀρμοδιότητες καὶ ὄχι ιδεώδη, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀποδοτικότητα καὶ ὁ πλουτισμὸς κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ ὠφελισμοῦ. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς κρύβεται ἡ μεγάλη ἀντίφαση. Ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ἡ κοινωνικὴ θεωρία τοῦ μεταμοντερνισμοῦ κλονίζει τὴν ὑπερδύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στηρίζει τὴ γνώση ποὺ στρέφεται πρὸς τὴν ἀποδοτικότητα ἢ τὸν ὠφελισμὸ.

«Ἡ κοινωνία τῆς διακινδύνευσης» φρονεῖ ὅτι δὲν ἔχουμε πλέον μία γνώση, ἀλλὰ πολλὲς γνώσεις. Δὲν ἔχουμε μιὰ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ἀλλὰ πολλὲς. Στὸ πλαίσιο τοῦ «δογματικοῦ πλουραλισμοῦ» καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς «ἐξατομίκευσης», καταργεῖται ἡ ἔννοια τῆς μιᾶς «ἀλήθειας» τοῦ «ἀποκεκαλυμμένου θείου λόγου» καὶ ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ «συγκρητισμοῦ» καὶ τοῦ σχετικισμοῦ. Ἐὰν ὑπάρχει κάτι τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ ἀύθεντικὸ, αὐτὸ εἶναι ὁ σχετικισμὸς τῆς «προσωπικῆς θρησκευτικότητας», ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει ἀύθεντιες βιβλικὲς ἢ ἐκκλησιαστικὲς. Ἀρνεῖται τὴ «θηρσκευτικὴ διαμεσολάβηση» τῶν ἱερέων καὶ τὴν ἱεροκανονικὴ καθιδρυματικὴ ἐκκλησιαστικότητα. Ἡ προτεσταντίζουσα αὐτὴ ἀντίληψη δέχεται ὡς ἀύθεντικὴ τὴ λεγόμενη «διαβαίνουσα λογικὴ», ποὺ συνδέει διαφορετικοὺς τρόπους σκέψεως. Ἡ λογικὴ αὐτὴ καταφάσκει τὸν πλουραλισμὸ καὶ τὴν πολυπολιτισμικότητα, δὲν ἔχει τελολογικὸ χαρακτῆρα, ἀποδυναμώνει τὸν ὀρθὸ λόγον καὶ ἀρνεῖται τόσο τὴν «παραδοσιακὴ πολιτισμικότητα» διότι ἰσοδυναμεῖ μὲ «μονοπολιτισμικότητα», ὅσο καὶ τὴν «διαπολιτισμικότητα» διότι συνεπάγεται πολλὲς «ἀλήθειες» ποὺ συγκρούονται - ἢ ἄλλως πολλὲς «ἀύθεντικὲς» παραδόσεις ποὺ διεκδικοῦν, ἔστω καὶ διαλογικὰ, τὴν πολιτιστικὴ ἀνωτερότητα. Ἡ μετανεωτερικὴ λογικὴ δέχεται μόνο τὴν «διαβαίνουσα πλουραλιστικὴ πολυπολιτισμικότητα», ἀκριβῶς γιατί καμμία παράδοση δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἔχει τὴν «ἀλήθεια» καὶ διότι, σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴ, αὐτὴ ὅλες οἱ παραδόσεις -θηρσκευτικὲς καὶ μὴ- ἔχουν σπέρματα ἀληθείας, ἐσωτερικὰ δάνεια καὶ πνεῦμα μαθητείας ἢ ἀλληλοαποδοχῆς.

Μὲ βάση τὰ δεδομένα αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο τὸ γεγονὸς ὅτι ὀδηγηθήκαμε στὴ σύγχρονη κατάσταση τῶν παραθηρσκευτικῶν κινήματων, αἰρέσεων-σεκτῶν ἢ τῶν καταστροφικῶν λατρειῶν τῆς

«Νέας Ἐποχῆς», οἱ ὁποῖες διδάσκουν ἀκριβῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει «καλὸ ἢ κακό», «ἠθικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία», ἐφ' ὅσον Χριστὸς, Βούδας, Μωάμεθ ἢ Μὰρξ ἦσαν ἀπλῶς ἱστορικὲς προσωπικότητες μὲ τὸ ἴδιο κῦρος καὶ σπουδαιότητα. Ὡς ἐκ τούτου, Κοράνιο καὶ Ἁγία Γραφή, Οὐπανισάδες ἢ Ταλμούδ, ἔχουν τὴν ἴδια θρηρσκευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ σημασία, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν ἴδια ἀξία μὲ ἓνα μέντιουμ, ἢ μὲ

Ένα Σαμάνο στην Αφρική, άφοῦ ὅλοι ὑποτάσσονται στὴν ἀπρόσωπη κοσμικὴ καὶ συμπαντικὴ πραγματικότητα τῆς Μπραχμανικῆς ὑπερσυνειδητότητας.

Τὰ παραπάνω ἰσοδυναμοῦν μὲ «ἀποδόμηση καὶ ἀλλοίωση» τῆς προσωπικότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον σύμφωνα μὲ τὸν μεταμοντερνισμό δικαιολογεῖται καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἄρνηση πίστεως σὲ μεταφυσικὸ σύστημα ἀξιῶν, ἢ ἄρνηση κάθε ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, ἀκριβῶς γιατί ὁ κόσμος εἶναι παιχνίδι διαφορετικῶν ἐρμηνειῶν. Ἡ «ἀλήθεια», γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνιοῦν οἱ ἄνθρωποι, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἀφηρημένη σύλληψη, ἓνα ἀόριστο ἀνοιγμα πρὸς τὸ μέλλον, μία ρομαντικὴ ἀνάμνηση, μία προσδοκία, μία ἐλπίδα, ἓνας φόβος, μία ἀγωνία. Οὐσιαστικὰ ἔχει προετοιμασθεῖ τὸ ἔδαφος γιὰ ἀξιολογικὸ «μηδενισμό», ὥστε τὸ μεταμοντέρνο «ἀδύναμο σκέπτεσθαι» νὰ ἀρνεῖται κάθε ἀμετάβλητη διαχρονικὴ καὶ διυποκειμενικὴ θεσμικὴ δομὴ, ὅπως οἱ θεσμικὲς πραγματικότητες τῆς οἰκογένειας ἢ τοῦ ἔθνους.

Ἡ σύγχυση γίνεται μάλιστα μεγαλύτερη, ὅταν οἱ θεωρητικοὶ τοῦ «ἐκσυγχρονιστικοῦ μεταμοντερνισμοῦ» ἐμπλέκουν καὶ τὶς διαστρεβλωτικὲς περὶ Χριστιανισμοῦ θεωρίες τους στὸν ἀγῶνα τους γιὰ ἀπαξίωση τῆς ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας. Ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς κένωσε (ἄδειασε) τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε αἴσθηση δύναμης καὶ μεγαλείου καὶ αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ κενώσει τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ ὅλες τὶς «δόξες» καὶ τὰ «μεγαλεῖα» μιᾶς κυρίαρχης μεταφυσικῆς, ὥστε νὰ μὴν ἐπιβάλλεται στοὺς ἄλλους. Στὴν πραγματικότητα βέβαια συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ὁ Χριστὸς ἄδειασε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε αἴσθηση μεγαλείου καὶ δόξας γενόμενος ἄνθρωπος, ὄχι γιὰ νὰ ἀποδομήσει τὴν ἀλήθεια τῆς «σωτηρίας» ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν κάνει πραγματικότητα καὶ ὄντολογικὴ βεβαιότητα στὸ πρόσωπό Του, διακηρύσσοντας μάλιστα μὲ σαφήνεια: «Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς, ἢ ζωὴ καὶ ἢ ἀλήθεια», «Ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος». Οἱ σταθερὲς αὐτὲς δογματικὲς προϋποθέσεις τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως δὲν ὀδηγοῦν σὲ κοινωνικοπολιτικοὺς δογματισμοὺς ποὺ προσβάλλουν τὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἶναι ἀντίθετες μὲ τὴν βία καὶ τὸν «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον».

Ὁ πολὺ γνωστὸς θεωρητικὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ καθηγητῆς Κοινωνιολογίας στὸ London School of Economics Antony Giddens θὰ κάνει λόγο γιὰ «ἀναστοχασμὸ τῶν ἔθνῶν» πάνω στὶς ταυτότητές τους», ἐνῶ δὲν θὰ διστάσει, στὸ πλαίσιο τῆς λογικῆς τῆς κοινωνίας τοῦ «ρίσκου» καὶ τῆς «διακινδύνευσης», νὰ θεωρήσει τὸ ἔθνος, τὴν οἰκογένεια, τὴν ἐργασία καὶ τὴν παράδοση ὡς ἀνεπαρκεῖς θεσμούς-κελύφη, διότι τὸ περιεχόμενό τους συνεχῶς ἀλλάζει. Κατ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει «θεία ἀποκάλυψη», ἐφ' ὅσον ὅλες οἱ παραδόσεις εἶναι προῖον ἐπινόησης, καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο δὲν ὑπάρχει κάποια ἀπόλυτη καθαρὴ παράδοση. Φθάνουμε στὸ τέλος τῶν παραδόσεων, ὅπως ὑποστηρίζει, καὶ ἀναδύεται ἡ «παγκόσμια κοσμοπολίτικη κοινωνία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐπικρατεῖ τὸ αἴτημα τῆς «δημοκρατίας τῶν συναισθημάτων», ποὺ ὀφείλει νὰ

νομιμοποιεί τον γάμο ομοφυλοφίλων και τη σεξουαλική απελευθέρωση.

Ταυτοχρόνως το αίτημα του «έκδημοκρατισμού της δημοκρατίας» οδηγεί σε αποκέντρωση και περιορισμό της κρατικής εξουσίας, τόσο σε υπερεθνικό επίπεδο (Ευρωπαϊκή Ένωση, NATO), όσο και σε υποεθνικό (τοπική αυτοδιοίκηση, κοινωνία πολιτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ηλεκτρονικά δημοψηφίσματα).

Οι απόψεις αυτές θυμίζουν σε πολλά τις ακόμη πιο προωθημένες αντιλήψεις του μεγάλου «άποδομιστή» φιλοσόφου Jacques Derrida, ο οποίος καλεί σε «πολιτική άνυποταξία» και αποδυνάμωση της κρατικής εξουσίας, στο όνομα της «έλευσόμενης δημοκρατίας», του «νέου παγκόσμιου συμβολαίου», «της νέας δημοκρατικής διεθνούς» και των «αντιεξουσιαστικών τοπικών κοινοτήτων των «πόλεων καταφυγίων».

Οικογένεια και πολυπολιτισμικότητα

Με βάση τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, διατυπώνονται απόψεις που ορίζουν την κοινωνικοποίηση, την οποία αναπτύσσει ή οικογένεια ως προσπάθεια άρνησεως των παραδοσιακών προτύπων άγωγής. Γονείς και δάσκαλοι μάλιστα διδάσκονται να μην πιστεύουν στην άθωότητα των παιδιών τους, αλλά στη δύναμη αυτών να μισούν και στο δικαίωμά τους να εκδηλώνουν την επιθετικότητά τους με κοινωνικά αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς. Ένας από τους μεγάλους θεωρητικούς της Σχολής της Φρανκφούρτης, ο Theodor Adorno, υπεστήριξε ότι ο δάσκαλος είναι ο «πράκτορας της άλλοτρίωσης» του παιδιού, διότι ως φορέας εξουσίας, εκπροσωπώντας έναν καταπιεστικό θεσμό, έρχεται να τιθασεύσει τις αυθόρμητες τάσεις και αναζητήσεις των μαθητών. Η έκτροπή, ή αποκλίνουσα επιθετική συμπεριφορά και η αντικομφορμιστική αντίδραση του παιδιού δικαιολογούνται ως φυσιολογικές στάσεις απέναντι σε ένα οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον που έλέγχει τις ένστικτώδεις ροπές του παιδιού για ελευθερία δράσεως. Βέβαια, ο μεγάλος κοινωνιολόγος E. Durkheim θα υποστηρίξει τον κοινωνικοποιητικό ρόλο της οικογένειας και του σχολείου, ώστε ο άνθρωπος να ένταχθει και να ένσωματωθει στην ευρύτερη κοινωνία, γι' αυτό και θα αποδεχθει -προκειμένου να αντιμετωπισθει ή «άνομία»- τον έλεγκτικό μηχανισμό της κοινότητας και της οικογένειας. Ο E. Durkheim ένδιαφέρεται ιδιαίτερα για την κοινωνική συνοχή και άλληλεγγύη, ή όποια έπιτυγχάνεται με την άποδοχή και έσωτερίκευση κοινών ήθικων άξιων και προτύπων.

Η πλουραλιστικότητα όμως της σύγχρονης κοινωνίας, με τις πολυκεντρικές δομές της, έπηρεάζει τον άξιολογικό προσανατολισμό της οικογένειας. Η πολυπολιτισμική πλουραλιστικότητα δέν δημιουργεί τις βάσεις για μία ένιαία στάση ζωής, για

συγκρότηση σταθερής ταυτότητας και προσανατολισμένη στοχοθεσία. Προκαλείται σύγχυση ρόλων με αποτέλεσμα την κρίση ταυτότητας του έφηβου, πολλές φορές με τη μορφή της «ψυχο-συγκινησιακής παρόρμησης» και του «άδαμικού πλέγματος», ως ροπή στο απαγορευμένο, που πλουσιοπαρόχως παρέχεται στην πλουραλιστική κοινωνία. Δημιουργείται έτσι το φαινόμενο του «χάσματος των γενεών», που ίσοδυναμεί με έλλειψη προσωπικής και πολιτισμικής σχέσεως μεταξύ γονέων και παιδιών. Στην ακριβώς αντίθετη περίπτωση έχουμε τον κίνδυνο του «υπερπροστατευτισμού» και της «έσωστρέφειας», ως «καθήλωση» δεσμευτική στους γονείς, λόγω μιᾶς κακῶς νοουμένης ἄμυνας στους έξωγενείς κινδύνους της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και λόγω έλλειψης σωστής επικοινωνίας κυρίως μεταξύ των συζύγων, οι οποίοι το έλλειμμα επικοινωνίας τους προσπαθούν να το αντικαταστήσουν με την υπερβολική αγάπη προς το παιδί. Στο σημείο αυτό αναπτύσσεται και η προβολή στο πρόσωπο του τέκνου παλαιών, ανικανοποίητων στόχων

και επιθυμιών τους για διάκριση και επαγγελματική καταξίωση. Είναι η γνωστή περίπτωση θεώρησης του παιδιού ως «υποκατάστατου του ιδανικού εαυτού», ενώ δεν απουσιάζει και η περίπτωση θεώρησής του «ως ακριβοῦς αντιγράφου», όπου οι γονείς έχουν άσυνείδητα την αξίωση να αναπαράγεται ακριβῶς ή εικόνα τους μέσω των τέκνων τους.

Ἡ έλλειψη ταυτότητας τῆς οἰκογένειας προκαλεῖ και έλλειψη γονεϊκῶν προτύπων, ακριβῶς διότι αὐξάνεται ἡ σύγχυση τῶν ρόλων τῶν γονέων στὴ σύγχρονη κοινωνία. Ὁ ἐξισωτικὸς ἰσοπεδωτισμὸς τοῦ φεμινισμοῦ εἰσάγει συζυγικὴ καὶ διαφυλικὴ ἀνταγωνιστικότητα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἰσοτιμία τῆς ἀλληλοσυμπληρώσεως τῶν φύλων εἶναι καὶ ἡ οὐσιαστικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ φύλου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ πληροφορίες καὶ ἀποκτᾷ συναισθηματικὴ ταύτιση τὸ παιδί μέσα στὴν οἰκογένεια.

Οἱ σύγχρονες κοινωνικοπολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἐξελίξεις προσπαθοῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀξία τῆς δοκιμασμένης παραδοσιακῆς οἰκογένειας. Ἡ παλαιὰ ἱεραρχημένη καὶ συνεκτικὴ οἰκογενειακὴ ὁμάδα ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀπρόσωπης ἀτομικῆς καὶ διασπασμένης οἰκογενειακῆς πραγματικότητας. Οἱ γονεῖς χάνουν τὸν κλασικὸ παιδαγωγικὸ ρόλο, ἐνῶ ἡ οἰκογένεια «δὲν παίζει οὐσιαστικὸ ρόλο ὡς οἰκονομικὴ ἢ κοινωνικὴ μονάδα, ὅταν τὸ μόνο ποὺ καλεῖται νὰ προσφέρει εἶναι νὰ δώσει στὰ μέλη τῆς τὰ ἐφόδια γιὰ νὰ λειτουργήσουν ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα ὡς ἄτομα ἔξω ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει πᾶ κανένα κοινὸ ἔργο ποὺ νὰ ἐνώνει τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ὡς ὁμάδα, τίποτα οὐσιαστικὸ νὰ κάνουν μαζί, νὰ μοιράσουν, νὰ διαπραγματευτοῦν μεταξύ τους». Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ πρόκληση τῶν καιρῶν γιὰ εὐζωΐα καὶ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερη ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν μετατρέπει τὶς οἰκογένειες σὲ ἄθυρμα τοῦ ὑπερκαταναλωτισμοῦ. Παραλλήλως, τὸ αὐξανόμενον ἐνδιαφέρον τῶν συζύγων γιὰ ἐπιτυχημένη ἐπαγγελματικὴ καριέρα (οἱ λεγόμενες οἰκογένειες «διπλῆς καριέρας») καὶ διεκδίκηση

περισσότερων δικαιωμάτων μέσα στην οικογένεια οδηγεί σε συνεχείς και πολλές φορές όδυνηρες συγκρούσεις, καθώς και σε παραμέληση άνατροφής των τέκνων ή συναισθηματικής τους κάλυψης. Η απουσία των γονέων από το σπίτι οδηγεί σε ένα διαρκές αίσθημα απομόνωσης, μοναξιάς έως και απόρριψης, με αποτέλεσμα το παιδί να αίσθάνεται ένοχο. Στις συνθήκες αυτές απουσιάζει, σύμφωνα με τους όρισμούς της κοινωνιολογίας της οικογένειας, ή λεγόμενη «άλληλοδιεγερτική ροή κυκλικής άνατροφοδότησης», ως «άλληλεπιδραστική σχέση» γονέων και παιδιού. Λείπουν επίσης και οι «κοινωνικοί ενισχυτές», που μεταφράζονται ως γονεϊκή πρόνοια, επιδοκιμασία και τρυφερότητα. Κάπου εδώ έλλοχεύει και ο κίνδυνος της χρήσεως έξαρτησιογόνων ουσιών ως προσπάθειας φυγής από την καταθλιπτική πραγματικότητα που περιβάλλει το παιδί. Σε κάθε περίπτωση πάντως, όταν η οικογένεια δεν θεωρείται ως ο χώρος αυτόθυσίας και αυτοπροσφοράς, συναισθηματικής κάλυψης και πληρότητας, οδηγούμαστε στις διασπαστικές συνέπειες της αύξησεως των διαζυγίων και της αποδομημένης οικογενειακής ταυτότητας.

Έχει γραφεί και υποστηριχθεί ότι τελικά: «το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα, που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος στις αρχές της μεταβιομηχανικής εποχής, είναι η όργάνωση της πολυπλοκότητας που δημιουργήσε ο ίδιος μέσα στην έξελικτική άνοδική πορεία του. Οι αντιφάσεις, οι συγκρούσεις, που εκδηλώνονται σε άτομα, σε οικογένειες ή και σε άλλες κοινωνικές ομάδες, είναι αποτέλεσμα της άνοργάνωτης πολυπλοκότητας που θεριεύει γύρω μας και μέσα μας». Η αδυναμία πρόσληψης και άφομοίωσης των μηνυμάτων, που καταγιστικά βομβαρδίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο, οδηγεί σε άλλοτρίωση. Ουσιαστικά οι εξελίξεις αυτές έλκουν την καταγωγή τους από τις πρώτες φάσεις μετεξέλιξης της παραδοσιακής οικογένειας σε ένα παγκοσμιοποιημένο, πλουραλιστικό και πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Την πρώτη φάση της προβιομηχανικής παραδοσιακής οικογένειας, κατά την οποία επικρατούσε η έννοια του καθήκοντος, της θρησκευτικότητας και της πατριαρχίας, διαδέχεται η δεύτερη φάση της μοντέρνας πυρηνικής οικογένειας, η οποία στρέφεται στο άτομο και τα δικαιώματά του. Ακολουθεί η τρίτη φάση της μεταμοντέρνας οικογένειας, στην οποία επικρατεί η θρησκευτική άδιαφορία, ο συγκρητισμός και η αποθέωση του δικαιώματος. Μέσα σε 30 χρόνια η Ελλάδα περνάει από το άγροτικό στο βιομηχανικό και τό μεταβιομηχανικό επίπεδο ζωής, ενώ στη Δύση χρειάστηκαν 150 χρόνια έξελικτικής πορείας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε οικογενειακό και δια-προσωπικό ή διακοινωνικό επίπεδο.

Βέβαια σε αυτά τα 150 χρόνια έξελικτικής πορείας έμφανίσθηκαν και άκραιοι θεωρίες αντικατάστασης ή εξαφάνισης του θεσμού της οικογένειας -όπως τον γνωρίζουμε- με βάση ψυχαναλυτικές θεωρίες σεξουαλικού χαρακτήρα, όπως αυτή του Βίλχελμ Ράιχ, ο οποίος ένσωματώνει την ψυχανάλυση του Φρόυντ και τον ιστορικό και διαλεκτικό ύλισμό του Κ. Μάρξ. Ο

Ράιχ άσκεϊ κριτική στην άστική λεγόμενη μονογαμική οίκογένεια και τή σεξουαλική καταπίεση πού αύτή συνεπάγεται. Πιστεύει ότι μία έλεύθερα άνεπτυγμένη σεξουαλική ζωή θα μείωνε τήν ανάγκη για σύσταση μονογαμικής οίκογένειας, ενώ ή τριγωνική δομή τής οίκογένειας (πατέρας-μητέρα-παιδί) όδηγεϊ τò παιδί στην αύταρχική δομή τής οίκογένειας. Τέλος ή «μητρότητα» όνομάζεται άστική ιδεολογία και ή «πολυτεκνία» έμφανίζεται σαν διαστροφή τής έπιθυμίας τής γυναίκας. Βασική ιδέα τών αναλύσεων του είναι ότι «ή άπώθηση τής σεξουαλικότητας δημιουργεί πιστούς στην έξουσία, ύποτελείς χαρακτήρες και έγγυάται έτσι τή διατήρηση τών κοινωνικών συνθηκών, τών δομών έξουσίας και τών συνθηκών παραγωγής πού έπικρατούν».

Στò ίδιο μήκος κύματος, έκπρόσωποι του ριζοσπαστικού φεμινισμού και τής κριτικής κοινωνιολογίας θα κάνουν λόγο για διαμόρφωση μιās «έναλλακτικής στην οίκογένεια πρότασης, ώστε να γίνει ή οίκογένεια λιγότερη άπαραίτητη, διαμορφώνοντας κάθε λογής άλλους τρόπους άντιμετώπισης τών ανθρώπινων άναγκών, τρόπους σταθερότερους και καταλληλότερους από αύτους πού βασίζονται στην παραδοχή ότι τò αίμα νερό δέν γίνεται». Υποστηρίζεται επίσης ότι «αυτό πρέπει να γίνει μέσα από πειραματισμούς σε νέους τρόπους ζωής και με πολιτικές πρωτοβουλίες, πού να στοχεύουν στòν μετασχηματισμό, όχι τής οίκογένειας, αλλά τής κοινωνίας πού τήν χρειάζεται».

Άντιλαμβανόμαστε ότι ή σύγχρονη ύπαρξη τών «μονογονεικών οίκογενειών», «τών έλεύθερων ενώσεων» μέσω τών συμφώνων «έλεύθερης συμβίωσης», του «πολιτικού γάμου» ή και τών «μεικτών γάμων» άποτελούν τις έναλλακτικές μορφές «οίκογένειας», για τις όποιες έκφράζεται τò αίτημα ό νομοθέτης να έπιδειξει άνεκτικότητα, άποφεύγοντας να συναρτήσει τή διάκριση τών δικαιωμάτων τών συζύγων, τών γονέων και τών παιδιών από τή μορφή πού έχει έπικρατήσει. Ζητούν επίσης ό νόμος να γίνει περισσότερο άνεκτικός, ώστε ή κοινή γνώμη να άποδεχθεί τόν πλουραλισμό τρόπων ζωής και συμβίωσης. Ταυτίζουν μάλιστα τήν άνεκτικότητα τής δημοκρατίας άπέναντι στις διάφορες πολιτικές ιδεολογίες με τήν άποδοχή του πλουραλισμού στòν χώρο τής ιδιωτικής ζωής τών πολιτών.

Πολλές φορές μάλιστα άσκεϊται αύστηρή κριτική στις συστημικές και ένοποιητικές άπόψεις του άμερικανού Κοινωνιολόγου T. Parsons για τήν οίκογένεια. Ό Parsons, με βάση τήν «δομολειτουργική» μέθοδο, αναλύει τήν οίκογένεια όχι ως μιὰ άσήμαντη μικρή ομάδα, αλλά ως ένα ύποσύστημα πού άλληλοδιαπλέκεται και άλληλοδεσμεύεται με τὰ άλλα ύποσυστήματα αλλά και με τò σύστημα τής κοινωνίας. Σύμφωνα με τις άπόψεις του, παραμένει πάντοτε βασικός ό χαρακτήρας τής κοινωνικοποίησης τών παιδιών και τής σταθεροποίησης τής προσωπικότητας τών ένηλίκων μέσω τής οίκογένειας. Κατά τόν Parsons τò κοινωνικό σύστημα έπιδιώκει τήν «όμοιόσταση» (σταθερότητα και ίσορροπία) και ή οίκογένεια έπομένως, κοινωνικοποιώντας τò παιδί, συμβάλλει στη

διατήρηση και εύρυθμία τοῦ συστήματος.

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Parsons, σύμφωνα μὲ τὸν μεταμοντερνισμό, θεωροῦνται ξεπερασμένες, στατικές καὶ συντηρητικές, ὅπως ξεπερασμένες θὰ φαντάζον οἱ αὐτονόητες συμβουλές τῶν ἁγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας: «Τῆς τέχνης ταύτης [τῆς διαπαιδαγωγήσεως] οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί ἴσον τοῦ ῥυθμίσει ψυχὴν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν;» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ματθ., ὁμ. 59, 7, PG 58, 584). Καὶ ἄλλοῦ: «Οὐ γὰρ τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς· οὐδὲ τὸ κυῆσαι μητέρα ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἄνναν, 1,3, PG 54, 636).

Στὴν ἀμέλεια καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴ διαπαιδαγώγησι τῶν παιδιῶν ἐπισημαίνεται ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ στὴν κοινωνία: «Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμελοῦμεθα, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ «χῆρα καταλεγέσθω», 7, PG 51, 327).

Σὲ κάθε περίπτωση πάντως κρίνεται ἰδιαίτερα σημαντικὴ, ἐξ ἀπόψεως Κοινωνιολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπιπλέον ἢ παρατήρησι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου περὶ ἐλλείψεως καλῶν καὶ ἀγαθῶν προτύπων στὴν οἰκογένεια καὶ τὴν κοινωνία: «Τὰ ἀρχέτυπα ἠφάνισται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί» (Εἰς τὰς Πράξεις, 4, PG 60, 189).

Οἱ ἀνωτέρω πατερικὲς ἀναφορές, οἱ ὁποῖες ἐπισημαίνουν τὴν ἀξία τῶν προτύπων μέσῳ μιᾶς ἐνοποιημένης καὶ συγκροτημένης οἰκογένειας, τὴν ὁποία δημιουργοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύζυγοι μὲ κοινὲς ἀξίες, πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ προσανατολισμούς, ὁδηγοῦν στὴ λεγόμενη «ὁμογαμία». Πράγματι στὸ ἐπίπεδο τῆς διεπιστημονικῆς συνάντησι τῆς Κοινωνιολογίας μὲ τὴν Κοινωνικὴ Ψυχολογία, τὴν Ἐθνολογία καὶ τὴ Θεολογία, πολὺς λόγος γίνεται γιὰ τὴν ἀποφυγὴ συγκρουσιακῶν καταστάσεων στὴν οἰκογένεια, οἱ ὁποῖες ἀποδομοῦν τὸ οἰκογενειακὸ καὶ «κοινοβιακὸ ἐμεῖς». Ἡ ἀτομικὴ περιχαράκωσι τοῦ «ἐγὼ» καὶ τοῦ «ἐσύ» ἐν προκειμένῳ ἀπομακρύνεται καὶ διαγράφεται ἀπὸ τὴ συλλειτουργοῦσα πραγματικότητι τῆς προσωπικῆς ἰδιαιτερότητι τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν νὰ ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ νὰ ἀλληλοὑποτάσσονται ὡς μέλη τοῦ κοινῦ σώματος τῆς κατ' οἶκον ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκογένεια ἐπομένως ὡς μικρόκοσμος τῆς κοινωνίας, ὡς ἡ πρώτη κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρωτογενὴς ὁμάδα ταυτότητι, ἔνταξι, ἐνσωμάτωσι καὶ κοινωνικοποίησι, ἐπιτελεῖ σημαντικὲς κοινωνικὲς λειτουργίες. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπ. Νικολαΐδη, ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας ἐξοικειώνει σὲ ἐργασιακὲς, οἰκονομικὲς, δικαιοκὲς καὶ πολιτικὲς συμπεριφορές, συμμορφώνει πρὸς τοὺς ἰσχύοντες κοινωνικοὺς κανόνες καὶ τὴν αἴσθησι τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, καλλιεργεῖ τοὺς

δεσμούς κοινωνικής αλληλεγγύης, συνδέει τις γενεές, μεταδίδει στα νέα άτομα τις θρησκευτικές, πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες, διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για άναπαραγωγή τῆς ζωῆς καὶ κατευθύνει δημιουργικὰ τὴν ἔμφυτη ἀνθρώπινη κοινωνικότητα.

Πρόκειται μὲ ἄλλα λόγια γιὰ τὴν οἰκοδόμηση ἑνὸς σώματος ἀρχῶν καὶ δομῶν, ποὺ προϋποθέτει ἀρμονικὲς σχέσεις τῆς συζυγικῆς δυάδας. Στὶς σχέσεις αὐτὲς ἡ ἐλευθερία λογίζεται περισσότερο ὡς καθῆκον παρὰ ὡς δικαίωμα. Καὶ πάλι ἐδῶ θὰ κάνουμε λόγο γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ «κοινοβιακὸ ἑμεῖς», ἀφοῦ κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο: «οὐκέτι δύο ἐστὲ σάρκες μετὰ τὸν γάμον, ἀλλ' ἐγένεσθε εἰς μίαν· καὶ αἱ οὐσίαι δύο, καὶ οὐ μία ... εἷς ἄνθρωπος ... ἐν ζῶον ἀμφοτέρω γεγέννησθε, καὶ ἔτι λέγεις, τὰ ἑμά; Ἐπάρατον τοῦτο τὸ ῥῆμα καὶ μιὰ ἀπὸ τοῦ διαβόλου εἰσηνέχθη» (Ἑπίσημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολή, 5, 8, 20, PG 62, 148).

(Πηγή: Περιοδικό "Θεολογία", Τριμηνιαία Ἐκδοση τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ιαν. - Μάρτ. 2021, Στὸ παρὸν ἀρθρο τοῦ συγκεκριμένου τεύχους, ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βρεῖ πλήθος παραπομπῶν, Ψηφιακὴ ἐπεξεργασία: alopsis.gr)